

גליון ב
שבט תשפ"ו

לקבלת העלון
לתרומות ולהנצחות
ומסירת שמות לברכה
ניתן לפנות 0548535122
a039322946@gmail.com

העלון מוקדש
לזיווג הגון בקרוב:
אליהו בן אורלי יעקובי
אסתר בת אורלי יעקובי
רות בת יעל מרימי

אור מציץ

נכתב על ידי
הרב שלום אליה צוברי שליט"א

מורינו הגאון רבי בן ציון אבא שאול שליט"א
ראש ישיבת אור לציון ירושלים

השיעור השבועי מוצש"ק
בית הכנסת אוהל רחל רח' פולנסקי 10

הלכות ברכת הפירות

זרעים]. וברכה אחת תיקנו על הברך והיוצא ממנו, ועל המים - ברכת שהכל.

ונראה להסביר את ריבוי טופסי הברכה שתיקנו חכמים ז"ל להצומח מן האדמה, גם טעם מדוע חילקו בין ברכת פרי האדמה לברכת פרי העץ, גם מה שקבעו לברך ועופות ודגים וגבינה וביצים נוסח "שהכל".

כי הברכה היא על מה שנתן לנו הקב"ה בטובו, וכמו שכתבה תורה בברכת המזון "על הארץ הטובה אשר נתן לך", וכבר הובא לעיל דכל ברכות הנהנין שלפני האכילה אסמכיהו רבנן על הכתוב "אשר נתן לך" משעה שנתנה לך.

ונתינת השי"ת לאדם את מזונו, נתפרשה בתוך פרשת בריאת האדם ביום השישי [הוא ראש השנה - "כי חוק לישראל הוא" (תהלים פא, ה) - מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה], דכתיב (בראשית א, כט) "ויאמר אלקים הנה נתתי לכם את כל עשב זרע אשר בו אשר על פני כל הארץ, ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה", והנה בפסוקים אלו מפורשים ב' נתינות שנתן הקב"ה לאדם לאכלה - "עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ" - הוא פרי האדמה, ו"כל פרי עץ זרע זרע" - הוא פרי העץ. ולכן קבעו חכמים לכל אחד מנתינות אלו מטבע ברכה בפני עצמו, והעמידו זה בפתיחת הלכות ברכות שבפרק ששי ממסכת ברכות - כיצד מברכין על הפירות וכו'.

ובהמות וחיות ודגים לא ניתנו לאדם הראשון למאכל, רק לנח ולבניו היוצאים מן התיבה, ומתנה זו נקראה בתורה בשם "כל", וכדכתיב (בראשית ט, כג), "ומוראיכם וחיתכם יהיה על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים בכל אשר תרמש האדמה וכל דגי הים בידיכם ניתנו, כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל", לפיכך קבעו חכמים מטבע ברכה עליהם "שהכל נהיה בדברו".

גם שליטת האדם בכל הבעלי חיים שבבריאה, מכונה בתהלים בשם "כל", דכתיב (תהלים ח, ז - ט) "תמשילוהו

מצות ברכה על המזון - אחריה ולפניה

מן התורה חייב אדם לברך את ה' אחר אכילת פת, כמו שכתוב בפרשת עקב (דברים ח, ט) "ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם", וסמך ליה (שם, י) "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך".

ודעת רוב הראשונים, שגם אחר אכילת שאר פירות שבעת המינים מברך מן התורה, כי מצות ואכלת ושבעת, סמוכה גם לפסוק (שם, ח) "ארץ חטה ושעורה גפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש", וכן דעת הרא"ש בברכות (פ"ו סימן ט"ז) והטור (סימן ר"ט). אולם דעת הרמב"ם בהלכות ברכות (פ"ח הי"ב) ומרן ז"ל בשו"ע (סימן ר"ט ס"ג) דברכת המזון דאורייתא היא רק אחר אכילת פת. דמצוות ברכת המזון נאמרה רק על הפסוק הסמוך לה ממש, נתינת הלחם של הארץ לישראל.

וחיוב הברכה מן התורה, הוא אחר אכילת המזון, כדכתיב ואכלת ושבעת, והדר וברכת את ה' אלקיך. וחכמים ז"ל התקינו לברך על אכילת המזון מלפניה, והיא מצוה גמורה מדברי חכמים, וגם הטילו איסור על אכילה בלא ברכה, ואמרו (ברכות לה, א) שהאוכל בלא ברכה, כאילו מעל בקדשי שמים.

והסמיכו חכמים (ברכות מ"ח ע"ב) את מצות ברכת הנהנין קודם אכילת המזון, על הפסוק "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך", סיום הפסוק "אשר נתן לך" נדרש - משעה שנתן לך, ברך לו. שתיכף כשיש לאדם מה לאכול ועומד לאוכלו, מברך את הקב"ה שנתנו לו (וע"ש בברייתא עוד אסמכתות לכך).

ברכות הנהנין

תיקנו חז"ל (ברכות לה, א) ו' ברכות הנהנין. חמש על הגדל מן האדמה - בורא פרי העץ, בורא פרי האדמה, המוציא לחם מן הארץ, בורא פרי הגפן, ובורא מיני מזונות, [ולדעת רבי יהודה נוסף עליהם ברכת בורא מיני דשאים, ובורא מיני

במעשי ידך כל תתה תחתיו רגליו - צונה ואלפים כולם וגם בהמות שדי, ציפור שמים ודגי הים עובר אורחות ימים".

מה נחשב עץ ומה נחשב עשב

כאמור לעיל חילקו חכמים את ברכת הפירות, על פירות העץ הוא אומר בורא פרי העץ, ועל פירות הארץ הוא אומר בורא פרי האדמה.

לא כל צמח הגדל לגובה וממנו יוצאים פירות - נחשב עץ פרי, ולא כל גידול נמוך נחשב ירק, הדבר תלוי בחוסנו של האילן - עד כמה הוא חולק שם לעצמו בתור מגדל את הפירות, ושאינן הפירות מונבים ישר באדמה, אלא הם תנובתו של האילן - אשר האילן יונק מן האדמה.

ואמרו בגמ' (ברכות מ.), דהיכא דכי שקלת ליה לפירי איתיה לגוואזא והדר מפיק - מברכין עליו בורא פרי העץ, והיכא דכי שקלת ליה לפירי ליתיה לגוואזא דהדר מפיק - לא מברכין עליה בורא פרי העץ, אלא בורא פרי האדמה.

ונראה שורש הבנת הענין, לפי מה שחילקו בגמ' לענין קביעות השנה לשביעית ולמעשרות, דפירות האילן נקבעים על פי זמן החנטה, ופירש רש"י במסכת ר"ה (יד.) שכל גדילת פירותיו על ידי העלאת שרף באילן, לפני חנטה הוא, עכ"ל. וכשהגוואזא מתקיים משנה לשנה, הגידול של הפירות הוא על ידי העלאת השרף בו, ואם הגוואזא מתחדש כל שנה, נמצא כל שנה כח צמיחה בפני עצמו, ואין כאן אילן אלא גידול קרקע.

שיטות הראשונים מה הוא הגוואזא

ונחלקו רבותינו הראשונים מה הוא ה"גוואזא" - שאם אחר שתולשים ממנו את הפרי, הוא חוזר ומוציא פירות נוספין - הרי זה אילן, ואם אינו חוזר להוציא פירות נוספין, אינו אילן אלא גידולי אדמה.

וזה לשון הטור (ריש סימן רג.): כל אילן שעושה פירות משנה לשנה - נקרא פרי העץ, אבל כל דבר שאין שרשיו נשארים בארץ וצריכין לזורעו בכל שנה - נקרא פרי האדמה. הילכך היה אומר ה"ר יצחק תותין הגדלין בסנה וכיוצא בהן, מברכין עליהן בורא פרי העץ - שמיין אילן הם. וה"ר יוסף כתב שיש לברך עליהן בורא פרי האדמה, לפי שמצא בתשובת הגאונים, כל אילן שיביש בסיתוא וכלו גוזיה וטרפיה לגמרי והדר פארי משרשיו - מברכין עליו בורא פרי האדמה, וא"א הרא"ש ז"ל היה נוהג כדברי ר"י, עכ"ל.

והעולה מן הדברים, שדעת ר"י וכן הסכים הרא"ש, דגוואזא היינו שורשים, שאם הם כלים וצריך זריעה כל שנה מחדש - הוי פרי האדמה, ואם הם משתיירים וחוזרים ומניבים כל שנה, הרי זה אילן. ודעת רבינו יוסף ע"פ תשובת הגאונים דגוואזא היינו גזע, ורק אם הגזע מתקיים משנה לשנה וחוזר ומוציא פירות - הוי פרי אילן, ואם הגזע נכרת וחוזר ופורח מן השרשים כל שנה מחדש - אינו אילן, ופירותיו פירות האדמה הן.

והנה רש"י בברכות שם פירש, גוואזא - הענף של עץ. ולפי פשט דבריו הוא השיטה המקילה ביותר, דאפילו אם הגזע נשאר, אם משיר את כל ענפיו, וחוזר ומוציא ענפים חדשים

שהם נושאים את הפירות, הוי פרי אדמה, וכן הבין הגר"ז בפסקי הסידור סדר ברכות הנהנין (פרק ו סעיף ו). אמנם הרב פרי האדמה (הלכות ברכות פ"ח ה"א) כתב דרש"י אורחא דמילתא נקט, אך כן הוא הדין גם אם הענפים נושרים ומתחדשים כל שנה, הואיל והגזע קיים, הוי פרי עץ, וכמו שמצינו בכל דוכתא שפירש רש"י גוואזא - עץ. וכן נקט הב"ח (סימן רג) בפשיטות דדעת רש"י הוא כדעת רבינו יוסף שהביא הטור. והעיר הגר"ר משה לוי זללה"ה, שכן הוא בפשטות בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סימן תקלא). אם כי אפשר שעיקר כוונתו לדינא דפליג רש"י על הרא"ש, הסובר דכל שאין טעון זריעה נוספת חשיב אילן.

ומלבד מה שפירשו בגמ' דהוא נפק"מ לענין ברכות הנהנין - על מה מברכין בורא פרי העץ, ועל מה בורא פרי האדמה, הרי נפק"מ בכל זה להלכות חמורות דאורייתא, באיזה פירות נוהג איסור ערלה, ואם נוהג בהם איסור הרכבת אילנות או זרעים, ואם אזלינן בפירותיו אחר חנטה או אחר לקיטה לקדושת שביעית, ולענין תרומות ומעשרות. והראשונים [מחזור ויטרי (הלכות שבת סימן יט), וספר התרומה (הלכות שבת סימן רכז), והרשב"א (שבת כ, ב), והרא"ש (שבת פ"ב סימן א), והאור זרוע (הלכות ערב שבת סימן מ), והגהות מימוניות (שבת פ"ה אות ו)] העלו עוד נפק"מ, אם הוא בכלל מה ששינוי בפרק במה מדליקין (שבת כז, ב) כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן.

בירך ברכה כללית על הטעון ברכה יותר פרטית

בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה, יצא ידי חובתו, שהרי עיקר יניקתו של האילן עצמו הוא מן האדמה. בירך על פירות האדמה בורא פרי העץ, לא יצא, שהרי אינו פרי עץ, ואין ברכת העץ הולמתו. ועל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא, וכמפורש כל זה במשנה פרק כיצד מברכין (ברכות מ.).

בירך על הפת או על היין שהכל, קי"ל (שו"ע סימן קס"ז סעיף י') כרבי יוחנן (ברכות מ, ב) שיצא ידי חובתו. וכן הוא סתמא דגמ' סוף פ"ק דברכות (יב.) דאם נקט כסא דחמרא ופתח בדשכרא וסיים בדחמרא ודאי יצא, כי גם אם היה מסיים בדשכרא, יצא.

בירך על היין בורא פרי העץ, או בורא פרי האדמה, דעת הרא"ה ריש פרק כיצד מברכין, והריטב"א בהלכות ברכות (פ"ג הלכה יא) שיצא, והביא דבריהם הרב חיד"א בשו"ר ברכה (סימן רב אות א). מאידך מהתוס' (ברכות יב. ד"ה לא לאתווי), והמדרכי פ"ק דברכות בשם הר"ם מאיבורא ז"ל, שהביאו מרן ז"ל בבית יוסף (סימן רט), מוכח דלא יצא, וכמו שהוכיח מדבריהם בשו"ת מהר"י לבית הלוי (כלל ה סימן מז), וכבר הרגיש בזה הרב חיד"א עצמו בספרו יוסף אומץ (סימן עג). ומ"מ לענין הלכה הכריע החיד"א כדעת הרא"ה והריטב"א, ובפרט שספק ברכות להקל. וכן העלה המשנה ברורה (סימן רח ס"ק ע ובשער הציון ס"ק סז).

בירך על הפת בורא פרי האדמה, כתב הריטב"א בהלכות ברכות (פרק ב הלכה יד) שלא יצא, שכיון שנעשה פת אינו

נקרא פרי כלל אלא לחם או מזון, וסיים שכן דעת הרא"ה. והביאם הרב חיד"א בשו"ת ברכה (שם). מאידך מרן ז"ל בכסף משנה (הלכות ברכות פ"ד ה"ו) כתב, דאפשר שאם בירך על הפת בורא פרי האדמה יצא, דהא פרי האדמה הוא [והוסיף עוד דאפשר שאפילו בירך בורא פרי העץ יצא וכמ"ד עץ שאכל ממנו אדם הראשון חטה היה, עכ"ל]. והוא מחודש מאוד, ואכמ"ל]. וכן דעת הרמ"ע בספר אלפסי זוטא כ"י פרק כיצד מברכין, ועוד אחרונים רבים, ונראה דגם בזה יש לומר סב"ל, הואיל והרבה אחרונים ס"ל הכי. אלא שראוי למצוא מי שיוציאו ידי חובתו בברכת המוציא, או שיקח איזה ממתק שברכתו שהכל, ויכוון לפטור גם את הפת, שבדיעבד נפטרת בברכת שהכל וכנ"ל.

ברכת מזונות, לדעת פוסקים רבים פוטרת גם היא את כל המאכלים, וגם את המשקין המזינים כדוגמת יין ומיצי פירות. אבל את המים אינה פוטרת, [וראה בזה בכסף משנה שם. ובחיי אדם (כלל נח הלכה ג), ע"ש].

בירך על הפת ברכת מזונות, מפורש בריטב"א (הלכות ברכות פ"ב הט"ז) שיצא, ושכן דעת הרא"ה, והביאם הרב חיד"א (שם) ופסק כן. מאידך המאירי (ברכות לה.) כתב שראה לקצת חכמי הדור שבדיעבד לחם נפטר בברכת מיני מזונות ואין נראה לי, עכ"ל. וספק ברכות להקל, בפרט שכן הכרעת האחרונים, גם כן נראה מדברי מרן ז"ל, שנקט במחלוקת דפת הבאה בכיסנין דמספק מברך מזונות, וכמו שביאר בשערי תשובה (סימן קס"ג יג).

בירך אדמה על פרי האדמה, וכיון לפטור גם את פרי העץ

כתב רש"י (ברכות מא, א): ואע"ג דתנן בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא, הני מילי בחד מינא וטעה ובירך עליו בורא פרי האדמה, אבל צנון ובירך על הצנון, לא פטר את הזית.

וכן כתב המאירי (ברכות לה, א), דעל כולן אם ברך שהכל יצא, ובלבד שיברכנו על אותו דבר בעצמו, הא אם היו לפניו דבר הראוי לשהכל ושאר דברים הראויים לשאר ברכות, וברך שהכל על הראוי לו, לא נפטרו האחרות.

מיהו סיים המאירי - אלא אם כן היה דעתו על כך, עכ"ל. וכן נראה מדברי רבינו יונה בברכות שם (כח, ב מדפי הרי"ף). וכן הביא מרן ז"ל בבית יוסף (סימן ר"ו) מדברי רבינו יונה, והוסיף הדרכי משה (אות א') שכן כתב הכל בו.

וכן פסק מרן ז"ל בשו"ע (סימן ר"ו סעיף ב): היו לפניו פרי האדמה ופרי העץ, ובירך על פרי האדמה ונתכוון לפטור את פרי העץ, יצא, עכ"ל.

ודעת השאגת אריה (סימן כז) דלא איכפת לן בכונתו, ורק אם בירך בפועל את ברכת האדמה על פרי העץ, יצא. אבל אם בירכו על פרי האדמה, לא פטר את פרי העץ אפילו אם כיון בפירוש לפוטרו. וכך הבין גם מרן בבית יוסף את שיטת רש"י, ומ"מ פסק כדעת רבינו יונה וכנ"ל. אך הדרישה כתב דגם דעת רש"י כרבינו יונה, ויש לחזק את דבריו מהמועתק לעיל מהמאירי, שכתב ממש כדברי רש"י, ומ"מ סיים דהיינו דוקא שלא היתה דעתו על כך.

ולענין מעשה, הרב חיד"א בברכי יוסף שם (אות ה') הביא דברי השאגת אריה בארוכה, והאריך לחלוק עליו, וכתב דפסק מרן הוא מילתא דמסתברא, דכיון דקי"ל דאם בירך על פרי העץ בורא פרי האדמה יצא, הוא הדין כשבידו פרי האדמה ומברך בורא פרי האדמה ומכוין בפרטות לפטור פרי העץ, דיצא, דגדול כח הכוונה, ופרי העץ נפטר, וראוי שתשרה עליו ברכה אשר בירך בורא פרי האדמה וכיון עליו, ע"ש. והכף החיים לא הביא כלל את דברי החולקים, והמשנה ברורה (ס"ק י') כתב לכתחילה לחוש לדבריהם, ובשער הציון (אות ט') הוסיף דאם רוצה לסמוך על דברי השו"ע רשאי כי הרבה אחרונים הביאוהו לדינא.

קביעת הברכה על פרי המסופק

ונפק"מ למעשה ממחלוקת זו, אם היה לפניו פרי שהוא מסופק אם ברכתו העץ או אדמה, ועוד יש לו פרי שברכתו אדמה ודאי, ורוצה לפטור את שניהם בברכת בורא פרי האדמה. דלפי מה שנתבאר, יש עדיפות לקבוע את ברכת אדמה דוקא על אותו פרי המסופק. כי אם יקבענה על הפרי שודאי ברכתו אדמה, הרי אם שכח לכוון בשעת הברכה להדיא לפטור גם את הפרי המסופק - לא יצא ידי ספיקו, שהרי אילו ברכתו של הפרי הוא ברכת העץ - אינו יוצא בברכת בורא פרי האדמה - שבירך על פרי האדמה.

וכן אם רוצה לאכול סוכר או כל ממתק העשוי מסוכר - שלדעת הרבה אחרונים חשיב ספק אם ברכתו שהכל או אדמה, [וראה בזה בטור (סימן ר"ב סעיף ט"ז), ובבית יוסף שם, ובכס"מ הלכות ברכות (פ"ח ה"ה), ובשו"ע (סימן ר"ב סעיף ט"ז), ובביאור הלכה שם, ובמ"ב (שם ס"ק ע"ו). ובכף החיים (שם אות קה)].

וכן מי שרוצה לאכול שוקלד שלדעת הגרשז"א אפשר שברכתו העץ [וראה בזה בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן צ"א אות ב') ולמרן אומרו"ר אור לציון זללה"ה (ח"ב פ"ד ת"ה)]. ויחד עם השוקלד אוכל דבר שודאי ברכתו שהכל, ראוי שיקבע את הברכה על הסוכר או על השוקלד.

ואפילו אם יכוון בפירוש בשעה שניגש לברך, שהוא קובע את הברכה גם על הפרי המסופק, אמנם יצא ידי ספקו לדעת מרן השו"ע, אבל לדעת השאגת אריה עדיין הספק במקומו עומד, כי אם האמת שהברכה הראויה לפרי המסופק הוא ברכת העץ, לא נפטר בברכת אדמה שבירך על הפרי הודאי. לכן הרוצה לצאת ידי דעת השאגת אריה, וכהכרעת המשנ"ב שראוי לחוש, יברך על הפרי המסופק וכנ"ל. ומכל מקום רשאי לסמוך על דעת מרן השו"ע, ולקבוע את הברכה על הפרי הודאי, רק יתן היטב את לבו, בשעה שהוא ניגש לברך, לייחד את הברכה גם על הפרי המסופק.

התחלפו לו פרי העץ בפרי האדמה

היו לפניו פרי עץ ופרי אדמה, ונטל את פרי העץ בידו, וטעה וחשב שהוא פרי האדמה, ובירך עליו בורא פרי האדמה, נראה דנפטרו שניהם.

פרי העץ נפטר - הואיל והיה הפרי תפוס בידו, וכיון לברך על

ברכת גרעיני הפרי וקליפתו

על גרעיני הפרי, ועל קליפתו, גם אם הם ראויים לאכילה כמו שהם, מברך שהכל נהיה בדברו. אלא אם כן עיקר גידולו של הפרי הוא לצורך גרעיניו, דאז מברך עליהם את ברכת הפרי. והראשונים פליגי בברכת הגרעינין של הפירות, התוס' בברכות (לו, ב ד"ה קליפי) ורבינו יונה, והרא"ש (ברכות פ"ז סימן ד) והסמ"ג (עשין סימן כז) כתבו דמברך עליהם העץ. והרשב"א (שם) פליג וכתב דאין מברכין עליהם ברכת הפרי. ומרן ז"ל בשולחן ערוך (סימן רב סעיף ג) פסק שאם הם מתוקים מברך עליהם בורא פרי העץ, ואם הם מרים אינו מברך עליהם כלל, ואם מתקן על ידי האור מברך עליהם שהכל. אולם האחרונים הקשו הרבה על דעת התוס', ועל כן העלה הרב חיד"א (בברכי יוסף שם אות ג, ובשו"ת יוסף אומץ סימן כד), דלאפוקי נפשין מפלוגתא יברך שהכל.

ונפק"מ באבטיח שקנאו לאכילה, ורוצה לאכול גם את גרעיניו, והעלה מרן אומ"ר אור לציון זללה"ה (ח"ב פרק יד תשובה י) שברכתן שהכל. אמנם אם בשעה שאוכל את הפרי רוצה לאכול אחריו את הגרעינין, נפטרים הם בברכת הפרי. וגרעיני אבטיח הנמכרים בשוק, הם באים מאבטיחים שכל גידולם הוא לצורך הגרעינים, ולכן מברכים עליהם בורא פרי האדמה.

ועל הקליפות של הפרי, שעשה מהם מרקחת, כגון קליפות של תפוז שציפם בסוכר וכיו"ב, סידר המשנה ברורה (סימן רב ס"ק לט, ובשער הציון שם) ג' שיטות בדברי רבותינו האחרונים. דעת המגן אברהם (סימן רב ס"ק יז), והפנים מאירות - שמברך עליהם בורא פרי העץ. ודעת הט"ז (סימן רד ס"ק טו), והבגדי ישע, והגר"ז, והיד הקטנה, והמגן גיבורים - שמברך עליהם ברכת בורא פרי אדמה. ודעת העולת תמיד, ואליה רבה, ופרי מגדים - שמברך עליהם ברכת שהכל.

ולענין מעשה כתב המשנה ברורה שיברך עליהם ברכת שהכל, ואם בירך עליהם ברכת פרי העץ או פרי האדמה יצא. וכן פסק הכף החיים (סימן רב אות נד) לברך שהכל מספק, וכן הוא באור לציון (פרק יד תשובה ג).

ובגמ' פרק כיצד מברכין (לו:): ותיפוק ליה דנעשה שומר לפרי ורחמנא אמר וערלתם ערלתו את פריו את הטפל לפריו, ופירש רש"י דאי נמי רבי עקיבא דאמר לענין מעשר דלאו פירא נינהו, לענין ערלה אסירי קפריסין דהוה ליה שומר, ע"כ. מבואר דהא דשומר חייב בערלה, אינו משום דחשיב פרי, שהרי הוא פטור מן המעשר, וממילא אין מברך עליו ברכת העץ, וכמבואר בתחילת הסוגיא (שם). ויש לפלפל.

מה שבידו ברכת בורא פרי האדמה, הרי כאן כונה להדיא לפטור את הפרי בברכת אדמה, ומהני.

ופרי האדמה נפטר - למרות שלפי מה שסבר אין הברכה פוטרת אותו, לפי שחשב שהוא פרי עץ, נראה דלא איכפת לן במחשבתו זו, וכיון שהיתה דעתו לאוכלו, סגי בהכי (ובפרט שמחשבתו זו היתה בטעות).

והוכיח מהרי"ל דיסקין (בשו"ת קונטרס אחרון סימן ה אות כג), שפרי האדמה נפטר למרות שהיה סבור שהוא פרי עץ, מהגמ' בפ"ק דברכות (יב.), דמהני ברכת שהכל על יין שבידו, למרות שסבר שהוא שכרא, ולא אמרינן דלא היתה דעתו בברכת שהכל לפטור יין, אלא די לנו בכך שהיתה דעתו לפטור את מה שבידו.

ואם אירע היפך הנ"ל, שנטל בידו את פרי האדמה ובירך עליו ברכת העץ כסבור שהוא פרי העץ, פשוט שפרי האדמה שבידו לא נפטר, ויש להסתפק אם פרי העץ נפטר בברכה זו, ויכול לאוכלו ותחול עליו הברכה.

והנה מרן ז"ל בשו"ע (סימן רו סעיף ו) פסק דאם נטל פרי בידו לאוכלו ובירך עליו ונפל מידו ונאבד או נמאס, צריך לחזור ולברך אע"פ שהיה מאותו המין לפניו כשבירך על הראשון, וכתב הרמ"א דהיינו דוקא כשלא היה דעתו לאכול את הפירות הנוספים אלא בירך בסתמא, אבל אם היתה דעתו לאכול את הפירות הנשארים מועילה הברכה כלפיהם. ונראה דכן הוא גם בנידון דידן.

והמשנה ברורה (ס"ק כ"ו) הביא שיש ראשונים שסוברים שאפילו בסתמא חיילא הברכה על הפירות שלפניו. והכריע המשנ"ב דספק ברכות להקל, [ויעוין עוד בהגהת הרמ"א (סימן רט סעיף ב), ובדברי האחרונים שם].

ובנידון דידן אפשר דחשיב דעתו לאכול את הפרי העץ, שהרי דעתו היתה שהפרי שהוא נוטל כעת לאכול הוא הפרי העץ, ואם כי לענין ברכה יש להחשיבו כקובע את הברכה על מה שבידו, כמו שהוכיח מהרי"ל דיסקין וכו', מכל מקום ודאי דעתו לאכול את פרי העץ היכן שהוא, לפיכך שפיר מהניא ליה הברכה.

והט"ז (סימן רעא ס"ק יט) והמג"א (שם ס"ק לב) כתבו דהמקדש על כוס וכסבור שיש בה יין ונמצאו מים, ויש יין עומד לפניו, אם היתה דעתו לשותות גם ממנו, אינו חוזר לברך הגפן, ואם לא היתה דעתו לשותות ממנו מברך הגפן. ויש לחלק בין נידון זה לנידון הנ"ל.

נמסר להדפסה על ידי מכון אור לציון,
מתוך הספר אור לציון תשובות ח"ו
ותשובות חן להם.

תשובה חדשה בענין קביעת שנת המעשר בפירות ובירקות מרבניו הגדול מרן האור לציון זללה"ה

שאלה. כיצד נקבעת שנת המעשר בפירות ובירקות.

תשובה. פירות האילן ראש השנה שלהם הוא ט"ו בשבט, והולכים בהם אחר חנטה דהיינו הבאת שליש שהיא עונת המעשרות שלהם, ואם הגיעו לעונת המעשרות לפני ט"ו בשבט מתעשרים לפי שנה שעברה, ואם הגיעו לעונת המעשרות אחר ט"ו בשבט מתעשרים לפי השנה הבאה. והירקות ראש השנה שלהם הוא א' בתשרי, והולכים בהם אחר לקיטה, שאם נלקטו לפני ראש השנה מתעשרים לפי שנה שעברה, ואם נלקטו אחר ראש השנה מתעשרים לפי השנה החדשה.

אבל לדעת הרמב"ם חנטה היינו עונת המעשרות, ולכן כתב ששנת המעשר נקבעת לפי עונת המעשרות, וכן לענין שביעית כתב הרמב"ם בפרק ד' מהלכות שמיטה ויובל הלכה ט', שהולכים אחר עונת המעשרות. וביאר מהר"י קורקוס בהלכות מעשר שני שם, שלדעת הרמב"ם חנטה היינו עונת המעשרות והיינו הבאת שליש. וראה גם בפ' הר"ש סירליאו על הירושלמי שביעית פרק ד' הלכה ה' ופרק ה' הלכה א'. וכן כתב הגר"מ טקוצ'ניסקי בלוח ארץ ישראל לט"ו בשבט, ששיעור חנטה לענין זה אינה ציצי הפרחים אלא עונת המעשרות. ואף שבמסכת מעשרות פרק א' נתנו חכמים סימן אחר לעונת המעשרות בכל אחד מהפירות, וכן מבואר ברמב"ם בפרק ב' מהלכות מעשר הלכה ה' באורך, ולכאורה לפי מה שנתבאר בדעת הרמב"ם ששיעור עונת המעשרות הוא שיעור הבאת שליש, אם כן ישנו שיעור שווה לכל מיני הפירות משיביאו שליש. יש לומר שהסימנים שנתנו חכמים בפירות הוא משום שיכלו לתת סימן בכל פרי לזמן הבאת שליש שלו, ורק בתבואה וזיתים שאין בהם סימן אמרו בסתם ששיעור עונת המעשר שלהם משיביאו שליש, ע"ש. ועוד ששיעור הבאת שליש היינו שליש בישולו של הפרי, ובתבואה וזיתים ההבאת שליש שלהם היא כשהגיעו לשליש גידולם, אבל בשאר פירות אף שהגיעו לשליש גידולם, מ"מ עדיין לא הגיעו לשליש בישולם, ולכן הוצרכו בהם לסימנים אחרים לדעת מתי הוא שליש בישולם.

ואפשר לומר עוד שהרמב"ם מפרש שלשון חנטה שאמרו לענין קביעת שנת המעשר, הוא לשון מושאל מפירות שראויים לאכילה מיד בקוטנם, כמו תפוחים ואתרוגים כמבואר במשנה במעשרות פרק א' משנה ד', שבהם שיעור עונת המעשרות הוא בשעת החנטה, ואגב כן קראו חנטה גם לשיעור עונת המעשרות בשאר הפירות שהיא השעה שהם ראויים לאכילה.

בשו"ע בסימן של"א סעיף קכ"ה כתב, באחד בתשרי הוא ראש השנה למעשר תבואה וקטניות וירקות, ובט"ו בשבט הוא ראש השנה למעשר האילנות. כיצד, תבואה וקטניות שהגיעו לעונת המעשרות לפני ראש השנה של שלישית, אע"פ שנגמרו ונאספו בשלישית, מפרישין מהן מעשר שני. וכן פירות האילן שבאו לעונת המעשרות קודם ט"ו בשבט של שלישית, אע"פ שנגמרו ונאספו אח"כ בסוף שנה שלישית, מתעשרין לשעבר ומפרישין מהן מעשר שני. וכן אם באו לעונת המעשרות קודם ט"ו בשבט של רביעית, אע"פ שנגמרו ונאספו ברביעית מפרישין מהן מעשר עני. ואם באו לעונת המעשרות אחר ט"ו בשבט, מתעשרין להבא. ובסעיף קכ"ו כתב, הירק בשעת לקיטתו עישרו. כיצד, אם נלקט ביום ר"ה של שלישית, אע"פ שבא לעונת המעשר ונגמר בשניה, מפרישין ממנו מעשר עני. ואם נלקט ברביעית, מעשר שני. וכן כתב כל זה הרמב"ם בפרק א' ממעשר שני הלכה ב' ואילך.

ומבואר מזה שלדעת הרמב"ם עונת המעשרות היא הקובעת את שנת המעשר בפירות האילן. והגאון רעק"א בריש מסכת מעשרות הקשה על זה, דשיעור עונת המעשרות נאמר לענין מתי יחשבו הפירות אוכל, שיתחייבו במעשר לאחר גמר מלאכה, אבל לענין קביעת שנת המעשר הולכים אחר חנטה כמבואר בגמ' בר"ה דף ט"ו ע"ב.

אולם קושייתו היא לפי הדעות שחנטה היא שיעור אחר מעונת המעשרות, וכמו שכתב הר"ש במסכת שביעית פרק ב' משנה ח', וכן כתבו התוס' בר"ה דף י"ב ע"ב ד"ה תבואה. ולדבריהם חנטה היינו סמדר, שהוא כשנופל הפרח ומתחיל הפרי להראות, וכמו שפירש רש"י בברכות דף ל"ו ע"ב ד"ה סמדר. וראה בחזון איש שביעית סי' ז' ס"ק י"א וס"ק י"ב וס"ק ט"ז.

משנת חיים ופרקי דעת מרבתינו מצוקי ארץ
מרנן ורבנן זכר צדיקים וקדושים לברכה

הגאון רבי שמעון מועלם שליט"א
מחכמי ורבני "אהבת שלום"

בן מוריננו הגאון החסיד רבי יהודה מועלם זצ"ל

זקניך ויאמרו לך מן הגאון החסיד רבי יהודה מועלם זללה"ה מראשי ישיבת פורת יוסף

לשמר שלא יהיה ירידת הדורות

עומדים אנו בשעות גורליות לכלל ולפרט, בנפש ובגוף, ונבקש ונתפלל שיהיה צירוף אחרון להתגלות מכלות הקב"ה, ומלך ביופיו תחזינה עינינו, בשוב השם ציון. ובכל זאת יש הרגשה, שחזן ממה שהקב"ה מצרף את בריותיו לקראת התגלות מלכות הקב"ה במלא עוזה ותפארתה וגאולת עולם ע"י משיח צדקינו במהרה בימינו, הקב"ה טובע את עלבונה של התורה, עם כל ריבוי התורה דאכשרה דריא, בכל זאת כלפי דור שהכרנו וחיינו בו חסר רציפות ושקיעות בלימוד. והלא כל אב מברך את בנו בברכת יעקב אבינו (בראשית מח, כ) "ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה", דהיינו כשם שאפרים ומנשה לא פחתו מהדור שלפניהם, אלא (מח, ה) "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי", כך כל אדם מברך את בנו שיהיו דומים לדור שלפניהם, בלא ירידת הדורות.

גם כשהולך בדרך יעסוק בתורה ובמצוות

ונדבר בענין זה, בענין שקיעות אמיתית בלימוד, ברציפות. ממה שהיה רגיל אבי מורי זצ"ל, לומר, אודות אדם שמוכרח לצאת מביתו. ברמב"ם בהלכות ת"ת (פ"ג ה"ד) כתב, "היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו, ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתלמודו". וידוע שמסבירים שמה שהוסיף הרמב"ם "וחזור לתלמודו", דהכוונה היא שאופן היציאה לקיים המצוה תהא באופן שאחר עשיית המצוה תחזור ללימוד, ולא יציאה שחלילה תוציא אותך וכשתגמור המצוה עדיין לא תחזור.

אמנם אבי מורי רבי יהודה זצ"ל היה מוסיף עומק בכוונת הרמב"ם, שהיציאה תהיה רק כשהחסרון הוא ב'חזור לתלמודו', כלומר הוא ממשיך להיות שקוע בלימוד, אלא שהוא חסר בתלמוד שהוא רגיל בו. בצורה ובמקום שהוא רגיל בו, אך לא בעצם הלימוד. והיה רגיל אבי מורי זצ"ל, להביא דברי המדרש רבה (דברים כב, ו), "דבר אחר מהו 'כי לית חן הם לראש' (משלי א, ט), א"ר פנחס בן חמא לכל מקום שתלך המצוות מלווין אותך, מנין, שנא' 'כי תבנה בית חדש וגו'". עשית לך דלת המצוות מלוות אותך, שנא' 'וכתבתם על מזוזות ביתך'. אם לבשת כלים חדשים המצוות מלוות אותך שנא' 'לא תלבש שעמנו', הלכת לגלח מצוות מלוות אותך כו'. אמר הקב"ה אפי' לא היית עסוק בדבר אלא מהלך בדרך, המצוות מלוות אותך, שנא' 'כי יקרא קן צפור לפניך בדרך', ע"כ.

שלא תהא שכחת התורה

ובגמרא בסנהדרין (סח, א) מובא סדר הסתלקותו של התנא הקדוש רבי אליעזר, שיצאה נשמתו בטהרה, שרבי עקיבא היה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ, ופתח עליו בשורה ואמר 'אבי אבי רבב ישראל ופרשיו הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצות'. וביארו התוס' שם שאין בהכאה זו איסור משום שורם לנפש, דמשום תורה קעביד, כדאמר הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצות, ע"ש. ולמוד אבי מורי זצ"ל מזה, מהו החשש והיראה משכחת התורה הקדושה, עד כדי שרבי עקיבא מחמת חשש זה שאין לו שולחני שיתן לו תשובות והלכות, הכה בבשרו עד שדמו שתת לארץ.

ובגמ' בשבת (קלח, ב): "עתידיה תורה שתשתכח מישראל, שנאמר 'והפלא ה' את מכתך', הפלאה זו איני יודע מהו, כשהוא אומר 'לכן הגני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא', הוי אומר הפלאה זו תורה". ובסוף הסוגיא שם: "תניא רשב"י אומר, חם ושלום שתשתכח תורה מישראל, שנאמר 'כי לא תשכח מפי זרעו', אלא מה אני מקיים 'ישומטמו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו', שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחר, ע"כ.

נמצא ששכחת התורה, או אפילו רק מה שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד, היא המכה הקשה ביותר, יותר מצי"ח קללות, שהרי הפלאה זו כתוב אחרי כל הקללות שבפרשת כי תבוא, שאם ככל זאת לא ישמעו לשמור דברי התורה, אזי והפלה ה' כו'. כמה היה אבי מורי זצ"ל מתרגש בדבריו ענין נשגב וכביר זה.

העיניו והקושי מרבים הזכרון

ודבר נוסף יש לזכור, שכיון שהתורה היא העסק שלנו, אין לנו אפשרות לעצור, חייבים לעסוק בה ברציפות, כמו שאדם שיש לו עסק אינו מרפה ממנו לרגע. וגם כאשר יש קושי, אדרבא בתהלים (קיט, עא), כתיב: "טוב לי כי עוניתי למען אלמד חוקך", וסמך ליה (פסוק עב): "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף". וביאר האבן עזרא שם, שכוונת דוד המלך ע"ה לומר, שאם באו עליו עיניים שמחמתם הוא לומד חוקי ה', אזי טוב לו שבאו. והוא ק"ו מכסף וזהב, שמנהג בני אדם לענות עצמו הרבה בשביל לקנות הון זהב וכסף, אם כן כל שכן טוב לו להתענות בשביל לקנות קניני התורה.

ואבי מורי זצ"ל היה מוסיף, כי דווקא על ידי הקושי והמרחק יש שמירה וזכרון לתורה, כי הנה הגמ' בשבת (קמז, ב) מדברת על שבת המים של נהר דיומסט שהיו מימיו מרפאין ומענגין הגוף. ומספרת הגמ' על רבי אלעזר בן ערך, שנקלע לשם ונמשך אחרי זה, ולכן איעקר תלמודיה, עד כדי שכשחזר משם, רצה לקרוא בספר, ובמקום לקרוא "החדש הזה לכם וכו'", אמר 'החרש היה לכם', ורבנן התפללו עליו, וחזר לו תלמודו, ע"ש. ומעשה זה מובא בקצרה שם, אך באבות דרבי נתן (פרק יד) מובא המעשה, שכשנפטר רבי יוחנן בן זכאי יצאו תלמידיו וחלכו ליבנה למקום שתלמידים חכמים מרובים אוהבים את התורה דרים שם, ואילו רבי אלעזר בן ערך הלך לרמסית שהוא מקום יפה ומים יפים ונאים. ובמדרש רבה (קחלת, ז) מובא שהמתין רבי אלעזר בן ערך שם לחבריו שיבואו אצלו, ולא באו, ולכסוף באו ושאלו אותו פת חטים ופת שעורים מה יותר טוב לאוכלו בליפתו, וביאר רבינו יוסף חיים בפירושו בן יהודה לשבת שם, שרצו לרמוז לו שבפת חטים אין קליפה, והיינו שלא מעורב בהם עונג גשמי, וזה רדאי עדיף על פת שעורים שמעורב בו קליפה, שהיא ענין התענוגות של העולם הזה. אם כן נמצא, שדווקא הקושי והעמל, ומיעוט התענוגות, מרבים הזכרון וממעטים השכחה.

הברכה מצויה לעמל בתורה

ואדרבא יש לדעת, דהאדם שאינו מסיח דעתו מתלמודו, זוכה שהברכה מצויה בביתו. וכך ראינו בעינינו אצל אדוני אבי רבי יהודה זצ"ל, שכל ימיו היה שקוע בתורה ממש, כשהיה נכנס אליו בעל בית היה לו תמיד חידוש לומר לו, וכשהיה נכנס אליו בן תורה היה אומר לו הלכה או לימוד, והכל בשמחה אמיתית.

ואספר בזה שתי עובדות נפלאות שהיינו רואים בעינינו, איך הברכה שרוייה בביתו. בילדותינו לא היה מצוי לחם פרום, אלא היו קונים ככר לחם, או חצי ככר. והיה בבית איזה דלי עם מכסה שבו היו מניחים הלחם, והנה הפלא הגדול שהלחם היה נשמר בטויות, כאילו נאפה היום, והיה זה לפלא בעינינו, איך הברכה שרויה בבית תלמיד חכם, כפשוטו, שהלחם נשאר טרי לגמרי.

ועוד עובדה דומה לזה, שהיה בומנינו בלונים של גו שמניחים בחצר, וכשהיה נגמר הבלון היו מזמינים אחר, והיינו שמים לב שהבלונים כמעט ולא נגמרים, בעוד שאצל אחרים היו מחליפים כמה וכמה פעמים, אצלינו עוד לא החליפו פעם אחת, וגם בתקופות החגים שהיו מרכים בבישולים וכו', לא היה שום שינוי בכמות הגו, והיה זה עדות אמת לברכה השרויה בבית התלמיד חכם.

כה תברכו את בני ישראל
רבינו האור לציון
בתמונה חדשה ונדירה

יסודות בתורת האור לציון הנ"ר ישי יצחק שרגא שליט"א רב קהילת מדרש אברהם ירושלים

שינוי מקום בשיטת האור לציון

וע"ש באור לציון שכ' חידוש גדול ועצה למעשה, אשר לדבריו יועיל לכו"ע שיוכל להתחיל לאכול בביתו ע"ד לצאת למקו"א, וז"ל: ומ"מ נראה, שאם עושה מעשה המוכיח שבדעתו לצאת, הו"ל כהולכי דרכים, שכתב מרן בסעיף ד' שמותרים לכתחילה ללכת ממקום למקום כשדעתם לכך, ומשום שלא קבעו עצמן למקומם, וכמ"ש הרמב"ם (פ"ד מברכות ה"א), והולכי דרכים משנים אף ממקום למקום, שהרי פעמים עוברים דרך פרדסים וכדומה, וא"כ הכא נמי אם עושה מעשה שמראה שאינו קובע עצמו למקומו, מהני ויכול להמשיך במקום אחר, אבל אם לא עשה מעשה המוכיח, אפילו היתה דעתו להמשיך במקום אחר לא מהני שכיון שהתחיל במקום אחד קבע עצמו לאותו מקום, כונתו בטלה אצל מעשה קביעותו. עכ"ל.

ולפ"ז נמצא, דבכל מקום שרוצה לצאת באמצע סעודתו, ומצוי הדבר בשעות הבוקר שרוצה לרוץ למקום לימודיו בהגיע הזמן המדויק, אבל נותרו לו עוד כמה דקות ורוצה להתחיל לאכול, שלד' הגרב"צ מצאנו עצה, שיאכל באופן שניכר שעומד לצאת, וכגון שילבש בגדיו העליונים, או שיאכל עם דלת פתוחה וכיוצא, דבכה"ג מותר לו להתחיל לאכול ע"ד להמשיך במקו"א. ובהשקפה ראשונה לא מצאנו חבר לחידוש גדול זה בפוסקים, שיועיל דעתו לשנות את מקומו כל עוד שהוא בביתו בפירות לכו"ע, ואף בפת לדעת מרן.

ולד' האורל"צ נתחדש עוד, דבכה"ג אינו צריך לאכול אפי' כזית בביתו, ואף שכ' הפוס' דמבית לבית בעינן שיאכל כזית בבית הראשון (עי' מ"ב ס"ק כח), דאם לא אכל כזית, כיון שאינו צריך לברך פה שוב, אין כאן קביעות כלל ודינו כמו פירות, מ"מ בנ"ד שחידש האורל"צ שדינו כהולכי דרכים, א"צ אפי' כזית, כיון דאין כאן קביעות כלל וכלל.

וכמו"כ נתחדש לפ"ז, דאף שכ' האחרונים דבפירות לא מהני דעתו מבית לבית, בכה"ג שעשה מעשה המוכיח שרוצה לצאת, שחידש האורל"צ שמהני דעתו, א"כ גם בפירות מהני דעתו, ויכול להתחיל לאכול פרי בביתו ע"ד שיוצא למקום אחר.

ומיהו מצאנו ענין זה, בד' השו"ע בהל' תפילת מנחה (סי' רלב ס"ב) שכ' וז"ל: לא ישב אדם להסתפר סמוך למנחה, עד שיתפלל, ולא יכנס למרחץ ולא לבורסקי ולא לדין ולא לאכול, ואם התחיל, אינו מפסיק, ומאימתי התחלת תספורת, משיניח סודר של ספרים על ברכיו, והתחלת מרחץ, משיפשוט לבושו העליון, והתחלת דין, אם היו עסוקים בו, משיחילו בעלי דינים לטעון, והתחלת אכילה משיטול ידיו, וכו'. ע"ש. וחזינו, דחז"ל הגדירו כמה מצבים

שאלה: מי שרוצה לצאת לדרכו, ועדיין לא הספיק לסעוד את ארוחתו, ורוצה להתחיל לסעוד בביתו ע"ד להמשיך לאכול ברכב או במקום אחר, האם רשאי לעשות כן.

תשובה: הנה מבואר בסי' קעח, דאסור לשנות מקום באמצע סעודתו, ואם שינה צריך לברך, ע"ש פרטי הדינים בזה. והנה, הרוצה לצאת מבית לבית, כ' הרמ"א (ס"א): אם היה דעתו לאכול במקום אחר לא מקרי שינוי מקום, והוא שיהיו שני המקומות בבית אחד. ומבואר דעת הרמ"א, דאם זה שני בתים לא מהני דעתו מבית לבית. אמנם ד' הרמ"א המה רק אליבא דמרן, אבל איהו גופיה ס"ל, דאף מבית לבית מהני דעתו, ואם בשעת הברכה חשב לצאת לבית אחר שפיר דמי, וכמ"ש המ"ב (ס"ק לג, וס"ק מ').

אמנם בדעת מרן ובמנהג בני ספרד, מצאנו ג' שיטות. (א). דעת הט"ז (ס"ק ט') דמהני דעתו אף מבית לבית, ושכן דעת מרן. וכן הסכימו בשו"ע הגר"ז (ס"ד). והגר"ח בר"פ ח"ד (סי' לד ד"ה ועל השאלה השלישית). ובבא"ח (פ' בהעלותך אות ב'). (ב). דעת הכה"ח נוטה דדעת מרן דלא מהני דעתו מבית לבית, אבל איהו גופיה ס"ל דיש להורות לכתחילה כהרמ"א, ומהני דעתו מבית לבית ע"ש בכה"ח (ס"ק כג, וס"ק לב). (ג). דעת האור לציון ח"ב (פי"ב הט"ו), כפשטות ד' הרמ"א בדעת מרן, דלא מהני דעתו מבית לבית.

והנה פלוגתא זו היא רק בפת, ובדברים הטעונים בברכה אחרונה במקומו, דבזה ס"ל להרמ"א וסיעתו דמהני דעתו מבית לבית, אבל בפירות ובשאר דברים שאינם טעונים ברכה אחרונה במקומו, בזה שוים כל הפוסקים כולם שאין מועיל דעתו מבית לבית, וכמ"ש המ"ב (ס"ק לט).

גם נראה, דאף להפוסקים דמהני דעתו מבית לבית בפת, כ"ז לא יהא מזוזר בנ"ד שרוצה לצאת מהבית לרכב, שהרי הוא נידון כהולכי דרכים שאינו קובע מקום, ואף שכ' הפוסקים דלכמה דברים רכב דינו כבית, עי' בדיני בדיקת חמץ, ובדיני חנוכה, וכו', מ"מ בנ"ד שאינו קובע מקום קשה לומר שדינו כבית, ואף שיש צד גדול לומר שרכב דינו כבית, מ"מ בנסיעה קצרה הדעת נוטה יותר שדינו כהולכי דרכים.

ועי' בשעה"צ (ס"ק לח) שכ' וז"ל: ובחיי אדם מסתפק, אולי אף מארץ לעגלה חשיב כמו מבית לבית, דלא מהני דעתו בפירות, ואין נראה כל כך להחמיר בזה. ע"כ. ויש לחלק בין ד' השעה"צ לנ"ד בכמה פנים, ראשית, התם אינו בביתו ורק בדרך ואין לו קביעות מקום, ועוד, דנראה דרכב של זמניו דינו יותר נוטה לבית מעגלה של זמנם. ואין שיהיה, מ"מ נראה דבנסיעה קצרה קשה לומר שדינו כבית, ובפרט במקום שיתכן ויסיים את הארוחה אחרי שתגמר הנסיעה ויצא מהרכב, ודו"ק.

נוהגים הולכי דרכים לאכול בדרך הילוכם ומברכים במקום סיום אכילתם ואין בזה חשש. ע"כ. ולפי"ז נראה, דה"ה והוא הטעם בנ"ד, דכיון שמתחילה לא קבע מקום לאכילתו בביתו, יכול ללכת למקו"א, ואין לחוש בזה להפסק, כיון דמ"מ לא קבע עצמו כלל, והרי הוא בכלל הולכי דרכים.

ומצאתי בס"ד שכ"כ להלכה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סי' נז), כחידושו של האור לציון, וז"ל: והנה כל זה הוא כשהתחיל לאכול המיני מתיקה כשעדיין הוצרך להיות בביתו איזה זמן, וכו', אבל כשהתחיל לאכול אף בביתו כשלא צריך להיות שם אלא מכין את עצמו לילך לעסקיו, נראה שאף שהוא עדיין בביתו נחשב כמו שהוא בדרך. דכיון שהטעם כתב המג"א (ס"ק י"א) משום שלא קבעו מקום לאכילתם, הרי כיון שהוא מכין עצמו ללכת ועל דעת זה נתן המתקה בפיו לאכול בדרך, הרי אף בביתו הוא ממש כמו שהוא כבר בדרך. ע"ש.

ולרווחא דמילתא נראה, דמי שאוכל מאכלים שאינם טעונים ברכה אחרונה במקומן, דאם יאכל את המאכל ברציפות משעה שיוצא מביתו ועד שמגיע למחוז חפצו, דיין לו עמודים גדולים לסמוך עליהם בנ"ד, דע"י בכה"ח (ס"ק טו) שכ', דאם אוחד הפרי בידו ואוכל, ליכא בזה שינוי מקום. וע"כ יש נוהגין שאוכלים פירות ונצרכו לצאת לחוץ באמצע האכילה, לוקחים בידם פירות ע"ד לאכול בדרך הילוכם, כדי שלא יצטרכו לברך שנית. ע"כ. והנה מש"כ הכה"ח, ד"יש נוהגים", לא פירש לנו מי הנוהגים כן, אכן מצאנו לכן עירו וכן דורו של הכה"ח בס' זכרונות אליהו למהר"א מאני (ברכות מע' ש' אות ו') שכ' וז"ל: ולפי קוצר דעתי נראה שכן המנהג פשוט, שאוכלים זרעוני אבטיחים והולכים ממקום למקום, ושום אדם אינו מברך כשיצא מרשות לרשות, כדין דברים שאין צריכים ברכה במקומם, לפי שאוכלים והולכים והוי ממש כהולכי דרכים, וכן אני מורה למעשה שאוכל פירות והם בידו, והולך ואוכל בשינוי, ולפי דעתי נראה שהוא פשוט. ע"כ.

איברא, דהמ"ב (ס"ק לט) חולק על זה, והעתיק ד' הח"א שכ' וז"ל: דאפי' אם אוחד הפרי בידו והולך ואוכל יש בו משום שינוי מקום. וכן נראה מבואר דעת הבא"ח שם (אות ה'). ובאג"מ שם, התנה שיאכל ללא הפסקה, ובשיעור של תוכ"ד. ולדבריו אם שהה מעט לא מהני. ומד' הכה"ח נראה שלא חשש שיאכל ברציפות כ"כ. עכ"פ בנ"ד, חזי לאיצטרופי לד' הגרב"צ.

ועלה בידנו:

הרוצה להתחיל לאכול בביתו ע"ד להמשיך לאכול ברכבו, אם יעשה מעשה שניכר שרוצה לצאת, דינו כבר בביתו כהולכי דרכים, ושפיר דמי לעשות כן. ומהני עצה זו גם בפת וגם בפירות, וא"צ שיאכל כזית בביתו, ואפי' אכילה כל דהוא מהני.

שיש בזה התחלת מעשה, ואפשר, דהאורל"צ ס"ל, דמ"מ בנ"ד כל שעושה מעשה שבדעתו לצאת, הרי זה נידון כהתחלת יציאה, וכבר הינו מהולכי דרכים, ויכול לצאת ע"ד כן, דזה הוי בגדר התחלה.

ויש לבאר את חידושו של האור לציון מגמרא ומסברא, וראשית יש להביא ראיה ברורה לד' האורל"צ, שכיון שעושה מעשה לצאת דינו כבר כהולכי דרכים, דהנה קי"ל דשומר ששאל בבעלים פטור, וכמ"ש פרטי הדינים בזה בחו"מ (סי' שמו). ע"ש. אמנם דווקא אם המשאל היה במלאכת השומר בשעת השאלה ממש, אבל אם בשעת השאלה ממש לא היה הבעלים במלאכת השומר אין זה שאלה בבעלים.

איברא, מצאנו שחידש הרא"ש דלאו דווקא שהיה הבעלים עסוק במלאכת השומר, אלא אף אם היה מזמין עצמו לכך, ודבריו נפסקו להל' בשו"ע (שם ס"ג) וז"ל: שאל הבעל, ונתרצה להיות שאול לו, אף על פי שלא התחיל במלאכת השואל בשעת משיכת הפרה, אלא מזמין ומכין עצמו ללכת, חשיב שפיר עמו במלאכתו. אבל באמירה שאומר להיות שאול לו, ולא הכין עצמו למלאכתו, לא הוי שאלה בבעלים. ע"ש.

ולמדנו מזה, דאף שלא התחיל במלאכתו, מ"מ עצם זה שמזמין ומכין עצמו ללכת, הרי זה כאילו התחיל ממש, ונחשב שהבעלים במלאכת השומר. ואף שבאמירה בעלמא אין זה נידון כשאלה בבעלים, אבל אם הכין עצמו למלאכתו, הוי שאלה בבעלים, ואף שאינו עימו במלאכתו. ויש לומר שה"ה בנ"ד, דבזה שמראה עצמו שהוא בדרך לצאת מביתו, ומזמין ומכין עצמו ללכת, אין כאן קביעות מקום לסעודתו כאן, והרי הוא כבר כהולכי דרכים, ויכול לברך בביתו, ע"ד להמשיך לאכול בדרך.

וכל זה ראיה גמורה לחידושו של האורל"צ, והגם שיש לחלק מכמה פנים בין דיני חו"מ לדיני ברכות, וי"ל דכל שמשנה את מקומו זה הפסק בעצם, ואף אם דעתו לכך מראש, דמ"מ לא מהני, אכן נראה לבאר ענין זה, דהנה בטעם כהולכי דרכים יכולים להתחיל במקום זה וללכת למקו"א ביאר המ"ב (ס"ק מב) וז"ל: הולכי דרכים - דהם לכו"ע מותר להם להלך ולאכול, משום דהם לא קבעו עצמן לכתחלה לאכול במקום שברכו, ורק לילך ולאכול, ולכן אין נחשבין כלל עי"ז עוקרין ממקומן. ע"כ.

ומטעם זה כ' הבא"ח (פ' בהעלותך ה"ה) וז"ל: אם מתחלה לא כיון לקבוע מקום לאכילתו, אלא שהיה אוחד אותם בידו ואוכל והולך, כדרך בני אדם שדרכם לפעמים לקחת פת הבאה בכיסנין, או שאר פירות בידם, ואוכלים דרך הילוכם בתוך הבית מחדר לחדר, אין בזה דין שינוי מקום, וה"ז מברך ברכה אחרונה במקום סיום אכילתו, דהא אפילו בפת כן

מבי מדרשא
הערות והארות
בתורת רבינו מרן האור לציון זללה"ה

תגובות והארות נוספות
לפרסום בגליון הבא
ניתן לשלוח למייל
a039322946@gmail.com

קצר רואי לגבי צואה בכמה משער

כתב בשו"ע (סי' ע"ט ס"א) דאם היתה צואה לפניו צריך להרחיק ממנה כמלא עיניו, ואפילו בלילה שאינו רואה אותה צריך להרחיק עד מקום שאינו יכול לראות ביום, והוסיף הרמ"א דאף סומא שאינו רואה אותה אסור.

וכתב ע"ז בביאור הלכה (ד"ה או שהוא סומא) דפשוט שסומא צריך לשער בכמלא עיניו של אדם בינוני, ושאר אנשים בלילה שאינו רואה, לכאורה כל אחד צריך לשער לפי ראייתו של יום אם יש לו ראייה גדולה או קטנה ועיין עכ"ל, משמע דפשיטא ליה שכל אדם (ביום) משער כפי ראייתו של עצמו, ואפי' קצר רואי משער כן.

ומו"ז מרן זללה"ה בספרו אור לציון ח"א (סימן ט) כתב ע"ז: "משמע דפשיטא ליה שכל אדם (ביום) משער כפי ראייתו של עצמו, ואפי' הוא קצר רואי משער כן. ומזמן תמהתי ע"ז, האיק אפשר שהסומא נידון כאדם בינוני, וקצר רואי נדון כפי ראייתו של עצמו, הלא נמצאת מחמיר על הסומא יותר מקצר הרואי, הגע בעצמך אם יהיו שני אנשים אחד סומא ואחד קצר רואי, ולפניהם צואה בריחוק שאדם בינוני יכול לראותה וקצר רואי אינו יכול לראותה, הרי אתה אוסר על הסומא לקרות ומתיר לקצר הרואי, וזהו דבר שאינו מסתבר, ולכן נראה שקצר הרואי ג"כ נדון כאדם בינוני, ומיהו בהא מודינא ליה דאדם שיש לו ראייה טובה ביותר דצריך לשער כפי ראייתו של עצמו, ולא כאדם בינוני, ומילתא דמיסתברא היא דבראיה תליא רחמנא והרי הוא רואה".

והנה בספר אור לציון המילה "ביום" כתוב בסוגריים, ובתחילה סברתי שאין לגורסה ועיקר מה שבא מרן זללה"ה לחלוק על הביאור הלכה הוא בלילה, שבו לא מסתבר להחמיר על סומא כאדם בינוני ולהקל לקצר רואי כפי ראייתו ביום. אבל לענין היום ממש, אין מנוס מכך שהרי מרן כתב שצריך להרחיק כמלא עיניו, והנה קצר רואי מלא עיניו הוא קצר מאדם בינוני, ובסומא ע"כ דנים כפי אדם בינוני, והנה אם נאמר כן לא זכיתי כ"כ להבין תמיהתו של מרן זללה"ה על הביאור הלכה שהרי בע"כ ביום אתה צריך להגיע לכך, שיוצא תוצאה משונה שסומא חמור מקצר רואי, ומה כ"כ תימה לומר כן גם בלילה.

ובע"כ צריך לומר שכן יש לגרוס כאן בדברי האור לציון "ביום" המוסגרת משום מה, וכוונת מרן לחלוק גם לענין היום, שגם ביום בעל כורחנו לומר שמה שכתב מרן להרחיק כמלא עיניו, היינו לאדם בינוני, או לחומרא לאדם שראיתו טובה ביותר, אבל קצר רואי וסומא נדון כפי אדם בינוני. והטעם נראה לומר שבעצם קצר רואי הוא גם סומא לחצאין, ולכן אין לומר שיהיה לפי ראייתו הוא שהרי הוא סומא במקצת ונידון לפי אדם בינוני. וצ"ע בכל זה.

[ולענין מש"כ מו"ז מרן זללה"ה שבמי שיש לו ראייה יותר טובה מודה למ"ב דאזלינן בתריה לחומרא, יל"ע אם התכוון מרן בזה ליום, או אפילו בלילה צריך לשער לפי ראיית עצמו ביום. ועוד יש לעיין אם אותו טוב רואי נסתמא ב"מ, האם נדונו לפי אדם בינוני או לפום ראייתו הטובה שהיתה וצ"ע].

הג"ר יהושע אבא שאול שליט"א
נכד מרן רבינו האור לציון זללה"ה ומראשי כולל חזו"א בני ברק

תקון חצות או שחרית במנין

האחרונים דנו, האם עדיף להתפלל שחרית בנץ החמה או עדיף לומר תקון חצות, היכא שאינו יכול לקיים שניהם.

והנה מעלת ק"ש ותפילה בנץ החמה מבואר במשנה ובגמרא בברכות בשו"ע סימן נח א. ואילו אמירת תיקון חצות לא מוזכר בגמ' כחייב גמור, ולכן היה מקום לומר עדיף תפילה בנץ החמה מאמירת תיקון חצות. וכ"כ בספר אבני ישפה (הל' תפילה עמוד סו) בשם מרן הגריש"א, שעדיף להתפלל בנץ מאשר לומר תיקון חצות.

אמנם מרן זצוק"ל באור לציון (ח"א סימן יב) כתב, דנראה שתקון חצות עדיף מתפילה כוונתיקין, והטעם לזה, שהרי תפילה כוונתיקין זה רק מצוה מן המובחר, אבל מן הדין זמנה עד סוף שעה רביעית, כמו שפסק הרמב"ם (הלכות תפילה פ"א ה"א), ובש"ע או"ח (סימן פ"ט ס"א), אבל תיקון חצות יש יותר חיוב לדעת הוזה"ק והמקובלים, ע"ש.

והנה כתב הביאור הלכה (סימן נח א) וז"ל, דע דהזהירים לקרות כוונתיקין, מותר לקרות ולהתפלל ביחידים אם אין להם מנין. עכ"ל. ומבואר מדבריו, שמעלת תפילת נץ בקביעות עדיף יותר ממעלת תפילה בציבור.

ומרן באורל"צ (פ"ה ה"ה) דקדק מדברי הבאה"ל שכתב "הזהירים לקרות כוונתיקין", דהיינו במי שרגיל בכך, והסכים שכן היא הכרעת ההלכה דמי שרגיל בתפילה בנץ החמה דזה עדיף על תפילה במנין, וכדעת הבאה"ל.

ומעתה יש לעיין לפי דעת מרן האורל"צ, דמי שיודע שאם יאמר תקון חצות, לא יוכל בבוקר להתפלל במנין אלא רק ביחידות כיצד יעשה. האם יאמר תיקון חצות, או שיקום מוקדם להתפלל שחרית במנין.

דהנה בדברי הבאה"ל והאורל"צ מבואר, שמעלת תפילה בנץ החמה עדיף על מעלת תפילה במנין, ולדעת האורל"צ שתקון חצות עדיף על תפילה בנץ החמה, א"כ נמצא דתקון חצות עדיף על תפילה במנין, ויל"ע אם האורל"צ יורה כן למעשה, וזה חידוש גדול, וצריך ראייה לזה. ולמעשה צ"ע.

הג"ר מרדכי יעקב מאיר שליט"א
מו"צ בבית ההוראה דהגרמ"ש קליין שליט"א בני ברק
מח"ס שמעתתא דשומרים, עיטורי מרדכי

שיעור תוספת שבת

כתב רבינו הגדול בספרו אור לציון תשובות ח"ב (פרק י"ח תשובה א): "ויש להוסיף לזה זמן מה כדי להוסיף מחול על הקודש, וכמבואר בשו"ע (סימן רסא סעיף ג), ולא סגי בכל שהוא, וכמו שכתב הרא"ש (יומא פרק ח סימן ח) דתוספת זה לא נתברר שיעורו, אלא על כרחך לאו תוספת כל הוא קאמר, ע"ש, וכן הביא בב"י (סימן רסא). והנה אע"פ שלא נתברר שיעורו נראה שצריך שיהא בזמן זה בכדי שיוכל לעשות איזו מלאכה, ואין לפחות מכמה דקות. וכן מוכח מהגמרא בשבת (לה ע"ב), שלהוסיף מחול על הקודש אינו בכל שהוא, אלא בשיעור לצלות דג קטן, וכמו שמבואר ברש"י. שם, ע"ש, וראה עוד בבאה"ל (שם ד"ה איזה זמן), ע"ש."

ולעניות דעתי יש לעמוד על דברי רבינו הגדול זצ"ל, דההיא דשבת (לה ע"ב) באומרו "ושוהה כדי צליית דג קטן", לא איירי בשיעור תוספת שבת, אלא קאמר התם דבתקיעה שלישית הוא סימן לסלק את הקדירות למאכל הלילה וכן סימן להטמנה ולהדלקה, ואחרי זמן של צליית דג קטן דבהכי שיעורו, דבסתמא בזמן הנ"ל הספיקו לסלק ולהטמין ולהדליק, שוב תקעו והריעו ותקעו ושבתו, ומכאן והלאה היא תוספת שבת, ולא לפני כן. וראיה גדולה לדברינו דהא בעי למימר התם בגמרא, "רבי יוסי ברבי חנינא שמעתי שאם בא להדליק אחרי שש תקיעות מדליק", ואם נאמר כדברי רבינו הגדול זצ"ל, היכי מצי להדליק בזמן איסורא והרי כדי צליית דג קטן הוא זמן תוספת שבת ומכאן והלאה הוי עיקר שבת גופיה, והיכי שמע רבי יוסי ברבי חנינא שריותא דהדלקה, אלא ודאי דאין מהסוגיא כל ראייה לזמן תוספת שבת.

ועוד יש להעיר על רבינו הגדול זצ"ל, במה שכתב דכן מוכח ברש"י (ד"ה להדביק). והנה לשון הברייאא הראשונה המובאת שם שבת (לה ע"ב) "שלישית לחלוץ תפילין, ושוהה כדי צליית דג קטן או כדי להדביק פת בתנור, ותוקע ומריע ותוקע ושובת", וכתב רש"י שם (ד"ה להדביק) וז"ל, "ועדיין יש שהות כדי שיקרמו פניה שהיו ממהרים התקיעות כדי להוסיף מחול על הקודש". והנה רבינו הגדול זצ"ל הבין בדעת רש"י דשיעור תוספת הוא כצליית דג. ולעניות דעתי כוונת רש"י דאמאי צמצמו הזמן שבין תקיעה שלישית לתקיעה רביעית בכדי שיעור של צליית דג קטן או כדי הדבקות פת בתנור, ולא נתנו זמן יותר מרווח, ותירץ רש"י דכוונתם למהר כדי להוסיף מחול על הקודש, ולעולם שיעור תוספת מתחיל אחרי שנצלה הדג הקטן, ולא כדברי רבינו זצ"ל דשיעור צליית דג קטן הוא גופיה שיעור תוספת שבת. וכן מוכח מהדבקות פת בתנור, שהוא אותו שיעור דשהיית צליית דג קטן, כדמוכח התם, ואחרי שהדביקו תוקעים תקיעות אחרונות ועדיין לא קרמו פני הפת, וסוף קרימת פנים היא כשמתחיל להכנס השבת גופיה, ולפי דברי רבינו זצ"ל כיון דסוף זמן הצליה הוא שבת גופיה ללא תוספת, אם כן גם ההיא דסוף זמן הדבקות פת בתנור הוא בתחילת שבת גופיה, דהיינו כשגמרו את ההדבקה מתחיל שבת גופיה, ואיך

יתכן והרי משנה שלימה שנינו (שבת יט ע"ב) "אין נותנין פת לתנור עם חשיכה אלא כדי שיקרמו פניה מבעוד יום", אלא ודאי כדאמרן. וצ"ע.

הג"ר שלמה מגנוז שליט"א
מוותיקי תלמידי רבינו, בעל האדני שלמה

ברכת העגבניות הירקות

כתב השו"ע (סי' רב ס"ב): ושאר כל האילן משויצאאו פרי, מברכין עליו בפה"ע, ובלבד שלא יהא מר או עפוז ביותר. וכ' בבאה"ל (ד"ה ושאר) וז"ל בקיצור: עיין בבאיור הגר"א שחולק על פסק השו"ע דלענין ברכה מסתברא דבעינן דוקא משיגיעו לעונת המעשרות, וקודם לכן לא חשיב פרי הראויה לאכילה, ולפי דבריהם ישתנו כל הדינים שבסעיף זה דהיינו בענבים בעינן דוקא שיראו החרצנים מתוכן ובזיתים משיביאיו שליש ובחרובין משיראו בהן נקודות שחורות והוא אות שמתחיל להשחיר וכן בכל מין ומין יש שיעור מיוחד לזה כמבואר הכל ברמב"ם פ"ב מהלכות מעשר ע"ש, וקודם שהגיעו לשיעור זה אינו מברך רק בפה"א, ע"כ. וע"ע בנשמת אדם (כלל נא ה"ז) שהחזיק מאוד בשיטת הגר"א.

ורבנו הגדול באור לציון (פי"ד ה"ט) כ', דעל עגבניות ירקות מברכים שהכל, וביאר דבריו, דכיון דקי"ל ספק ברכות להקל, אין לברך על הפירות את ברכת הפרי עד שיגיעו לעונת המעשרות. ושיעור עונת המעשרות מבואר ברמב"ם בפרק ב' מהלכות מעשר, ע"ש. וכיון שעונת המעשרות בעגבניות הוא משיתחילו להתאדם ואפילו בכל שהוא, וכמ"ש הרמב"ם שם בהלכה ה', שכל הפירות שדרכם להאדים עונת המעשרות שלהם היא משיאדימו, על כן אין לברך על עגבניות ירקות אלא שהכל נהיה בדברו. עכ"ד.

ויש לעורר ע"ד האור לציון, דהנה קי"ל דמי שבירך בפה"א על פירות האילן יצא, משום דגם האילן יוצא מהאדמה, וכ' לחדש המג"א (ר"ס רו) וז"ל: נ"ל דאותן הגדלים על האילן ומברך בפה"א, משום דלא נגמר פרי, או שאינן עיקר הפרי, אם בירך בפה"ע יצא. וביאר דבריו הפמ"ג (א"א ס"ק א), דאם בירך על פרי האדמה בפה"ע לא יצא, דמשום דמשקר, דאין פרי האדמה יונק מעץ, מה שאין כן בוסר וכדומה דיונק מהעץ, וא"כ אין כאן ברכה לבטלה, אף שעיקר ברכתו היא האדמה. וכד' המג"א פסקו הרבה מגדולי האחרונים, ומהם החיד"א בברכי יוסף (סימן רו סק"ב), והכה"ח (ס"ק ג'), והמ"ב (סי' רו ס"ק א'), וע"ש בשעה"צ שכ', דהגם שיש מגדולי הפוס' שהעירו ע"ד המג"א, מ"מ הלכה כמותו. ועי' בבא"ח (פ' פנחס אות ב'), ובכה"ח (ס"ק כו, לד, לה).

ולפי"ז יש לתמוה ע"ד האורל"צ, דמדוע עזב ד' השו"ע שלדעתו יש לברך האדמה, וכ' לחוש לחולקים מסב"ל ולברך שהכל, דהא לכו"ע אין כאן חשש ברכה לבטלה, שהרי בודאי שהעגבניה יצאה מהאדמה, וא"כ מדוע עזב פסק השו"ע. וצ"ע.

הג"ר שאול זיכרי שליט"א
מו"צ מורדות בית וגן בירושלים

אמרי נועם

מרנא ורבנא רבינו האור לציון זללה"ה

פנינים נפלאים שהשמיע רבינו זצ"ל בין השיטין - מתוך סרטי הקלטה, ומכתבי תלמידים

תורה

- + מי שאומר שהוא לא יכול לקנות דרך הלימוד בעיון - הוא שקרן.
- + בשביל לימוד תורה, צריך להיות ישר וערום ביראה.
- + לימוד הראשונים מקנה שכל ישר לא רק לתורה אלא גם ליחסי חברה.
- + החכמה לא להקשות - אלא לתרץ.
- + אם לומדים מהר לא מבינים כלום - חושבים ומבינים.
- + אדם ילמד לאט - הוא ממהר. ילמד מהר - הוא מאחר.
- + מי שמתיימש מהבנת התוספות, מתיימש מן החיים.
- + תלמדו את התוספות כמה פעמים ותראו שבכל פעם יש טעם אחר.
- + הרגש לא יקבע את ההלכה אלא ההלכה תקבע את הרגש.

בחורי ישיבה

- + אשרי מי שבא לישיבה, אשרי אדם שבא ויודע למה בא [ללימוד], ואשרי מי שבא לישיבה ולומד.
- + מי שלא נשאר כל היום בישיבה, לבסוף גם באמצע השיעור ילך.
- + בחור שלא נבחן במבחנים - הוא בן אדם שנתיימש מן התורה.
- + מי שמוותר על מבחן, הוא בטלן ועצלן.
- + מעולם לא ראיתי בחור שלמד במרץ ולבסוף התמוטט.
- + מי שכל רבע שעה של שיעור יקר בשבילו, ואפילו אם הפסיד לימוד או התבטל, לא משום כך יפסיד עוד רגע - הוא מהסוג של הלומדים.
- + כשם שהבא ראשון נוטל שכר כולם, כן היוצא ראשון הוא כנגד כולם.
- + השאיפה: לגמור את הש"ס ולדעת אותו, וזהו דבר זה קל מאוד מאוד למי שהוא מחובשי בית המדרש.
- + המאחר לשיעור הוא אדם שאינו מסודר בכלל.
- + המאחר זה לא בגלל שאינו יכול אלא שאין לו דרישה מעצמו לניצול הזמן.
- + כמו שבחור לומד בבחרותו כך ילמד לאחר חתונתו.
- + בבחורי ישיבה מצוי יותר 'תאות כבוד' מאשר 'תאות ממון'.
- + בן תורה צריך לדעת שהוא אוכל לא בגלל שהמאכל טעים אלא בכדי שיהיה לו כח.
- + לא יתכן בעולם שאדם יהיה ללא תאוה כלל וככל, אלא אם כן הוא שוטה או מת.
- + אדם שנכנס לתאוה, אוהב את עצמו יותר מדאי - ומי שאוהב את עצמו, עלול לגזול ולהזיק.
- + מי שיאמר 'אני מתוקן, אין לי תאוות', זה שטויות, הוא לא מתוקן אלא מסוכן.
- + להתגבר על התאוה - קשה מאוד. להחליפם - יותר קל.
- + שבירת התאוה אינה 'שלא לאכול' אלא 'לאכול ללא תאוה'.
- + אין תאוה גשמית באדם שאין בה נזק.
- + התאוה של בחור משחדת אותו לראות שהכל טוב.
- + התאוה לבא לישיבה משכיחה את כל התאוות, זו הגדלות!

- + אין דבר שלא כתוב בתורה, רק צריך "גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך".
- + התורה מגבילה את האדם שלא ישחית העולם ושלא ילך אחרי העולם.
- + התרופה הטובה והקלה ביותר שאדם יצא מכל הטרדות - זו התורה.
- + מי שלא לומד תורה, כשנחיה זקן - פרצופו דומה לקוף.
- + אדם שלמד שעתיים ודקה, שכרו פי כמה אלפים ממי שלמד שעתיים.
- + גידול בנים לתורה, יותר קל בעוני מאשר בעושר.
- + אדם שיושב בטל - מוכרח שיחטא. אדם שמתבטל, סימן שהוא חוטא.
- + היום אין נסיון ללמוד, אבל זהו הנסיון הכי גדול.
- + מי שיוצא לענייני העולם הזה בבוקר, מובטח לו שכל היום לא ילמד.
- + לימוד התורה צריך להיות ברמ"ח איברים. לא לשכב במיטה ולקרוא ספר.
- + מי שנשען ולומד, יבוא לידי רפיון ומרפיון לעצלות ומעצלות יתרחק מהלימוד.
- + מי שאינו לומד בקול, הוא עצל שבעצלים.
- + זה הכלל: מי שרוצה להיות ער, צריך לעמוד ולא להשען.
- + היאוש הוא בא כוחו של השטן להפסיק את האדם מלימוד התורה.

תלמיד חכם

- + תלמיד חכם או בחור הלומד בעצלות, הכל יעוף. הוא ירד וידעך.
- + כלל: מי שלומד בקול רם ומתנדנד בלימוד, סופו שיהיה תלמיד חכם.
- + לא כתוב: מקום ש'צדיקים' עומדים - עין לא ראתה, אלא על 'תלמידי חכמים'. צדיק זה ענין אחר.
- + לא כל מי שקורא בתורה הוא 'תלמיד חכם', אבל 'תלמיד חכם' צריך שידע לקרוא בתורה.
- + מי שמבקש ללמוד 'תורה לשמה' - דוחה מעליו את הלימוד, כאילו משוכנע שהוא לומד ורוצה ללמוד לשמה. קודם צריך להתפלל שיזכה ללמוד, וכשכבר לומד, יתפלל שיזכה ללמוד לשמה.
- + מי ש'תורתו אומנותו' כל רגע, בכל שעה חושב ומתבונן בהקב"ה ובחובותיו.

דרך הלימוד

- + התעמקות בלימוד זו מתנה הכי טובה להקב"ה שאנו משתעשעים בתורתו.
- + העיון לצעירים - קל וקשה. קל בגלל הגיל. וקשה בגלל ההרגל.
- + מי שבצעירותו לא התרגל לעיון, מובטח לו שלעולם לא יהיה מעיין.